

BARQAROR TURIZM TIZIMI VA UNING UZOQ MUDDATLI IJTIMOIY-IQTISODIY AHAMIYATI

ERMATOVA OSIYO MUHAMMADALI QIZI

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

TUTIZM VA MEHMONDO'SLIK

yo'nalishi magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada barqaror turizm konsepsiyasining zamonaviy nazariy yondashuvlari tahlil qilinib, uning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda sekin turizm, mavsumiylikni yumshatish, iste'molchi xulq-atvori, multiplikativ ta'sir, tizimli yondashuv va madaniy kapital tushunchalarining barqaror turizm rivojida o'rni ilmiy asosda ochib berilgan. Shuningdek, barqaror turizmning hududiy raqobatbardoshlikni oshirish va takroriy tashriflarni rag'batlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Barqaror turizm, sekin turizm, turistik tajriba, mavsumiylik, multiplikativ ta'sir, madaniy kapital, raqobatbardoshlik, takroriy tashrif.

Barqaror turizm konsepsiyasi doirasida so'nggi yillarda "sekin turizm" (slow tourism) yondashuvi muhim nazariy yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Ushbu konsepsiya sayohatning tezligi va miqdoriy ko'rsatkichlaridan ko'ra, uning mazmuni, sifati va chuqur tajribaviy jihatlari ustuvor ahamiyat beradi. Sekin turizm modeli sayyohlarni hududda uzoqroq vaqt qolishga, mahalliy aholining turmush tarzi, madaniy qadriyatlari va kundalik hayotini chuqurroq anglashga undaydi. Nazariy jihatdan ushbu yondashuv turistik bosimni kamaytirish bilan birga, hudud iqtisodiyotida barqaror va muvozanatli daromad oqimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Barqaror turizm nazariyasida mavsumiylik muammosini yumshatish masalasi ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Turizm oqimining faqat ma'lum fasllarda keskin ortishi infratuzilma obyektlari va mehnat resurslariga haddan tashqari yuklama keltirib chiqaradi. Shu sababli zamonaviy nazariy yondashuvlarda mavsumdan tashqari turizm turlarini rivojlantirish, xususan madaniy-ma'rifiy, sog'lomlashtirish, ekologik va ta'lim turizmi orqali yil davomida turistik faollikni muvozanatlashtirish zarurligi asoslab beriladi. Bu holat turizm tizimining barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Barqaror turizmning muhim tarkibiy jihatlardan biri turizm iste'molchilarining xulq-atvori bilan bevosita bog'liqdir. Zamonaviy nazariyalarga ko'ra, sayyohlarning ekologik mas'uliyati, madaniy sezgirliги va xizmat sifatiga bo'lgan talabchanligi

barqaror rivojlanishni ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, barqaror turizm faqat xizmat ko'rsatuvchi subyektlar faoliyatini emas, balki iste'molchi ongini shakllantirishni ham nazarda tutadi. Axborot tarqatish, targ'ibot ishlari va turizm etikasi ushbu jarayonning muhim vositalari sifatida namoyon bo'ladi.

Nazariy modelda iqtisodiy multiplikativ ta'sir tushunchasi barqaror turizmning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida qaraladi. Turizm orqali yaratilgan daromad nafaqat turizm korxonalari, balki transport, savdo, hunarmandchilik va xizmat ko'rsatish kabi bog'liq tarmoqlarga ham tarqaladi. Barqaror yondashuv ushbu multiplikativ ta'sirni mahalliy darajada kuchaytirishga, ya'ni daromadlarning hududdan tashqariga chiqib ketishini cheklash orqali mahalliy iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga intiladi.

Barqaror turizm nazariyasida makon va vaqt omillari alohida ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ular hududlarning uzoq muddatli rivojlanish istiqbollarini belgilovchi asosiy determinantlar sifatida talqin etiladi. Makon omili hududning geografik joylashuvi, landshaft va iqlim sharoitlari, transport infratuzilmasi bilan bog'liq bo'lsa, vaqt omili turizm resurslarining eskirishi, mavsumiy tebranishlar va avlodlararo manfaatlar muvozanatini ifodalaydi. Nazariy jihatdan barqaror turizm ushbu omillarni uyg'unlashtirish orqali resurslardan ongli va me'yorlangan foydalanishni nazarda tutadi.

Barqaror turizm konsepsiyasida tizimli yondashuv muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Turizm alohida tarmoqlar yig'indisi emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va institutsional elementlar o'zaro bog'langan murakkab ochiq tizim sifatida qaraladi. Tizimli yondashuv turizmni rejalashtirish jarayonida barcha manfaatdor tomonlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurligini ilmiy asoslab beradi.

Nazariy modelda turistik qiymat yaratish zanjiri tushunchasi ham muhim o'rin egallaydi. Turistik qiymat sayyohning hududga kelishidan boshlab, u yerda orttirgan tajribasi va xotiralari shakllanganiga qadar bo'lgan barcha jarayonlar yig'indisi orqali yaratiladi. Barqaror yondashuv ushbu zanjirning har bir bo'g'inida ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishni talab qiladi. Natijada turizm mahsuloti nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ma'naviy qiymatga ham ega bo'ladi.

Barqaror turizm hududlarning raqobatbardoshligi tushunchasi an'anaviy iqtisodiy talqindan kengroq mazmunda izohlanadi. Raqobatbardoshlik past narxlar yoki yuqori turist oqimi bilan emas, balki xizmat sifati, barqaror tajriba va hududning ijobiy imiji bilan belgilanadi. Bu yondashuv hududlarning o'ziga xosligini saqlagan holda global turizm bozoriga integratsiyalashuvini ta'minlaydi.

Nazariy yondashuvlarda madaniy kapital tushunchasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy obidalar, urf-odatlar, milliy an'analar va nomoddiy meros barqaror turizmning asosiy resurslari sifatida qaraladi. Ushbu kapitalni faqat iqtisodiy

maqsadlarda ekspluatatsiya qilish barqarorlik tamoyillariga zid hisoblanadi. Shu bois madaniy kapitalni asrash va avlodlarga yetkazish barqaror turizmning ajralmas qismi sifatida talqin etiladi.

Barqaror turizm doirasida ijtimoiy adolat va inklyuziya masalalari ham muhim nazariy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Turizm rivojidan olinadigan manfaatlar mahalliy aholi, xususan ayollar, yoshlar va kichik tadbirkorlik subyektlari o'rtasida adolatli taqsimlanishi lozim. Bu holat turizmga bo'lgan mahalliy munosabatni ijobiy shakllantiradi va uning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, bilimlar iqtisodiyoti va xulq-atvor iqtisodiyoti elementlari barqaror turizm nazariyasida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sayyohlarning qaror qabul qilish jarayoni, motivatsiyasi va qoniqish darajasi takroriy tashriflar ehtimolini belgilaydi. Shu sababli barqaror turizm modeli qisqa muddatli foydadan ko'ra, uzoq muddatli sodiqlik va ishonchni ustuvor deb biladi. Xulosa qilib aytganda, barqaror turizm zamonaviy sharoitda faqat iqtisodiy faoliyat shakli emas, balki hududlarning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi kompleks tizim sifatida namoyon bo'lmoqda. Nazariy yondashuvlar turizmni ekologik, madaniy va ijtimoiy muvozanat asosida rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu konseptual asoslar O'zbekistonda barqaror turizm orqali hududiy jozibadorlikni oshirish va sayyohlarning takroriy tashriflarini rag'batlantirish uchun mustahkam ilmiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO. Sustainable Tourism Development: Concepts and Practices.
2. Butler R. Sustainable Tourism: A State-of-the-Art Review.
3. Weaver D. Sustainable Tourism: Theory and Practice.
4. Sharpley R. Tourism, Tourists and Society.
5. O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.